

VÄLKOMMEN TILL

Gårdby kyrka

KYRKORNA PÅ ÖLAND

Bor man på en ö måste man kunna segla. Läget i södra Östersjön har medfört omfattande kontakter med länderna i söder.

Redan under vikingatiden blev bytet av religion tydligt på Öland, bland annat då kristna gravar började dyka upp på bygravfälten. Under 1000-talet uppfördes de första kyrkorna, de byggdes i trä och stavteknik. Några enstaka stavkyrkokopplankor finns kvar. Runristade gravmonument i sten har trotsat tidens tand och finns bevarade i sex kyrkor.

Under 1100-talet uppfördes det 34 stenkyrkor på Öland. Strax efter tillkommer det sju kapell till fiske- och handelsplatser. De tidigaste kyrkorna hade fönster och portar mot både norr och söder. I några fall var de försedda med torn i väster och hade då även port i väster. Kring samtliga kyrkor gjordes plats för de döda och bogårdsdmurar av sten skiljde den heliga platsen. Dessa kyrkogårdar är fortfarande i bruk.

Under 1200-talet och medeltiden försågs många kyrkor med profana övervåningar och nästan hälften fick torn även i öster. Kyrkorna tjänade som gudstjänstlokaler såväl som magasin och lokaler för övernattnig. Kyrkans roll i samhället under medeltiden visar hur kristendomen och det världsliga gick hand i hand.

Kommande århundraden förändrades de flesta kyrkorna endast invändigt. De försågs med valv och ibland nya kor eller portaler. Efter reformationen kom nya krav på kyrkorummet. Helst skulle församlingen kunna sitta och detta medförde platsbrist i de små medeltida kyrkorna. Tillbyggnader genom breddning gjordes i flera kyrkor men mot slutet av 1700-talet fick många tanken att bygga nytt.

Ölands kyrkor är fattiga på medeltida föremål. Många krig och framför allt danskarnas härjningar 1677 lämnade lite kvar efter brandskattningarna. Idag är endast en av södra Ölands medeltida kyrkor helt bevarad medan ytterligare tre har bevarade medeltida rum. Medeltida torn finns kvar i sju kyrkor.

Kyrkorna idag bevarar stilideal och funktion från 1700- och 1800-talens salskyrkor. Den sittande församlingen lyssnar till gudstjänsten och sjunger tillsammans. Stora fönster gör läsningen i psalmboken enklare och predikstolen sprider ordet i hela rummet.

Dagens kyrkobyggnader håller sakta på att anpassas till moderna former. Flexibilitet, deltagande och även modern teknik ställer krav. På södra Öland finns en kyrka som anpassats till moderniteten och samtidigt bevarat sin medeltida struktur – Ventlinge kyrka.

LITE OM GÅRDBY KYRKA

Kyrkan i Gårdby tillhör gruppen korsvägskyrkor, en vanlig grupp på Öland. Kyrkan är knuten till kyrkbyn och omgiven av gravfält från järnåldern. En sen vikingatida runsten på kyrkogården berättar om en man som har handelsbod i Novgorod, vikingarnas Holmgård. Den ursprungliga kyrkan var troligen en enkel träkyrka vilken redan alldeles i början av 1100-talet ersattes med en tornlös stenkyrka med smalare kor och halvrund absid i öster. Kyrkans korportal vittnar om viktiga herremän. I början av 1200-talet tillbyggdes ett kraftigt torn i väster. Tornet hade flera våningar, varav den mellersta kan ha inrymt plats för en herrskapsläktare in mot kyrkorummet. I samband med att nuvarande kyrka uppfördes, den invigdes 1841, revs den medeltida kyrkan helt. Den nya uppfördes runt den gamla, vilket möjliggjorde att den användes fram till att tak lades på den nya. Trots att biskopen i Kalmar ville att Gårdby och närbelägna Sandby skulle sammanslås och gemensam kyrka uppföras, byggdes nytt i båda socknarna. Gårdby medeltida kyrkgrund har undersökts arkeologisk i samband med senaste renoveringen. Under nya kyrkans golv hittades återanvänt trävirke från medeltiden. Delar av den medeltida kyrkans takstolar har återanvänts som golvbjälkar. Virket har daterats till första halvan av 1100-talet. Ett stort antal gravar undersöktes också. En av dessa gav särskilt märkliga insikter i bygdens historia. (Se filmen "Mannen i kistan" på Youtube)

Gårdby nya kyrka är en sen klassicistisk kyrka, renoverad och förändrad invändigt flera gånger. Senast med inbyggnad under läktaren med rum för församlingsverksamhet. Kyrkan är utvändigt som när den byggdes.

EN VANDRING PÅ KYRKOGRÅDEN

Gårdby, Sandby och Norra Möckleby utgör en gemensam församling sedan 2002. Kyrkan omges av en kyrkogård med välskötta gräsytor. Det känns en aning främmande när det berättas att kyrkvaktmästarna hade rätt att ta hand om höet från kyrkogårdarna (fram till början av 40-talet) och att begravingar efter midsommar därför inte var så populärt då höet trampades ner.

Handringning i kyrkklockorna

Fram till år 2000 ringdes det fortfarande för hand till helgsmål på lördagar klockan sex, under den ljusa årstiden. Vintertid ringdes det vid solens nedgång. Lördagen blev på detta sätt en något kortare arbetsdag för bygdens folk under den mörka årstiden.

Runsten

Runstenen som står sydost om kyrkan är från 1000-talets sena vikingatid. Texten tolkas "Hertrud reste denna sten efter sin son Smed. Halvboren, hans broder sitter i Gårdarike. Brandr högg rätt, därför kan man tyda." Stenen kan visa på en tidig kristenhet redan under vikingatiden.

VÄLKOMMEN IN

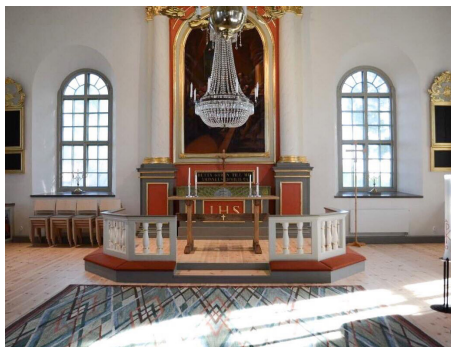
Välkommen in i den år 2017 år återöppnade kyrkan. Här finner man en delvis ny interiör. Golvet är helt nytt och innan grunden för trägolvet gjöts, grävdes den äldsta kyrkan ut. Den finns nu markerad med **små träpluggar av ekträ** i det nya golvet. Lättast att hitta dem är framför främsta bänkraden, i koret.

När man kommer in genom södra porten kliver man rakt in i kyrkans tvärgång och möts i väster av den **vackra glasade avskiljningen** mot de små förrummen under läktaren. Genast ser man den fina gravyren i glaset. Är glasdörrarna stängda så ser man den viktigaste kristna symbolen. Dörrarnas mönster hittar man igen i ljuskronornas takrosetter där de långt tidigare i historien målats i vackert blått. Även glaset ovan södra porten bär samma mönster.

Vid renoveringen 1989 återgavs kyrkan sina varma röda nyanser. Dessa har nu förstärkts med ny nyans på altarringens klädsel som fångas upp i kormattans röda inslag och bänkarnas gråa klädsel smälter fint in i övriga målade inventarier.

Orgeln, som är Ölands äldsta, är byggd 1842 av orgelbyggare Sven Peter Petersson i Visby och har 11 stämmor med en manual och bihangspedal. Fasadpiporna är icke ljudande.

Orgeln har renoverats och delvis byggts om 1888 och 1949. Vid båda tillfällena byttes några stämmor ut. Orgeln är stämd en halv ton över normal tonhöjd. Spelbordet sitter i fasaden och har svarta undertangenter, belagda

med ebenholts. Övertangenterna har en beläggning av elfenben.

Vid senaste renoveringen installerades en elektrisk fläkt.

Över dörren till sakristian finns den **gamla altaruppsatsens överstycke** med Guds lamm; Agnus Dei, vilande på boken med de sju inseglen. För att förstå bildens innebörd i sin helhet så läs gärna i Uppenbarelseboken 4-8.

Ljusbäraren är en gåva av sockenbor och troligen tillverkad av Lars Jaensson i Torslunda.

Mittgångens ljuskronor är som brukligt tillverkade i glas eller mässing, men hängande över bänkarna finns de gamla träkronorna som skulle lysa upp i bänkarna åt besökarna.

Dopfunten fick 2017 komma till baka till sin plats i koret, från tvärgångens norra ände där den stod efter en renovering 1957. Den har klarat sig med smärre lagningar, efter en tid då den, likt den i Sandby, fått tjäna som fot till soluret på kyrkogården.

De fantastiska **bänkfronterna** är nerflyttade från läktaren där de tidigare smyckat läktarens framsida.

Den nuvarande altartavlan visar den första nattvarden.

Den ursprungliga tavlan har man, liksom i systerkyrkan i Sandby, placerat vid sydväggen, där den blivit en sorts inramning till kororgeln.

Lägg märke till den löst hängande ängeln i överkant.

Det fristående altaret har ritats av ATRIO arkitekter och fick sin speciella form genom att man återanvände gamla takbjälkar från 1100-talet. Det invigdes av Biskop Fredrik i samband med återöppnandet 21 maj 2017.

MANNEN I GOLVET

Vid utgrävningen hittade man 22 gravar och benrester efter ytterligare sex personer. Under medeltiden och fram till omkring 1800 var det vanligt att människor begravdes under kyrkans golv.

Bland gravarna fanns en som var särskilt spännande. En man i en hållkista i kyrkans mittaxel. Kvarlevorna var mycket välbevarade, till och med mannens skinn fanns kvar. Runt kroppen hade ett rep av hampa virats, från fötterna och hela vägen upp över ansiktet. Flera undersökningar genomfördes. Mannen, visade sig ha varit 172 cm lång och var 35-40 år när han dog.

Skelettet daterades till perioden 1020-1160, men eftersom han är begravd inne i kyrkan kan hans gravläggning snävas in ytterligare till perioden 1120-1160, då kyrkan var byggd. Tankar finns att detta kan ha varit mannen som grundade Gårdby kyrka.

Dateringen, gravens utformning och framträdande placering tyder på detta. Huggskador på skelettet visar att han dödats i strid. Förutom avslagna underarmsben, skulderblad och nyckelben, hade en träspets av benved (se bild) tryckts eller skjutits in i hjärtrakten bakifrån.

Det var en våldsam död.

Analyserat maginnehåll visar att mannen åt hallon strax innan han dog. Därför var det kanske på sommaren. Då mannen var ett unikt fynd så har hans kvarlevor fraktats iväg till flera delar av världen för vidare undersökningar och provtagning. Församlingen kämpar nu för att få hem mannen och åter kunna begrava honom på kyrkogården utanför Gårdby kyrka.

Bilder från utgrävningen av Gårdby kyrka.

På www.svenskakyrkan.se/sodraoland/arkeolog hittar du ett bildspel tillsammans med mer information. Du kan även se filmen "Mannen i kistan" på Youtube.

Information om utgrävningarna.

Denna kyrka är en av 18 kyrkor i Södra Ölands pastorat och ligger i Norra Möckleby- , Sandby, Gårdbyförsamling.

Södra Ölands pastorat
Kyrkgatan 3
386 92 FÄRJESTADEN

Kansli Tfn: 0485-380 12

sodraolands.pastorat@svenskakyrkan.se
www.svenskakyrkan.se/sodraoland

Följ oss gärna på:

Svenska Kyrkan SÖDRA ÖLAND

svenskakyrkansodraoland